

Srđan Vidrić

HOD PO ŽICI

(Aleksandar Bjelogrlić: *Brazilska akvarel*, Agora, Zrenjanin, 2010)

U svetskoj kinematografiji ostao je dobro upamćen i visoko kotiran film Serđa Leonea čiji je protagonist jedan bezimeni revolveraš. Na prvi pogled, on se on ni po čemu nije razlikovao od stotine drugih revolveraša sa Divljeg zapada. Beskompromisni pustahija, željan osvete, krenuo je sam protiv svih! Treba li da pominjem da je bio munjevito brz na revolveru i da je svojom pojavom osvojio naklonost jedne mlade i nezaštićene lepotice? Međutim, postojala je jedna stvar koja ga je izdvajala iz tog kataloga likova i činila osobenim, a to je usna harmonika. U trenucima iščekivanja, odmora, dosade ili letargije, umesto da glanca svoj revolver i kuje planove protiv neprijatelja, on je svirao na tom malom muzičkom instrumentu. Zbog te navike dobio je nadimak Harmonika. Čitajući *Brazilska akvarel*, roman prvenac Aleksandra Bjelogrlića, nisam mogao da se otmem utisku da glavni junak ovog romana pomalo podseća na Harmoniku. Ako ni zbog čega drugog, onda zbog činjenice da i on ima naviku da povremeno svira na usnoj harmonici. A to nije beznačajan podatak, jer ovaj roman upravo i nosi naslov po melodiji koju taj junak svira.

Bjelogrlićev roman je dobro osmišljena i iz prvog lica ispričana krimi priča. Protagonista ovog romana je Bane Stukić, povratnik iz Legije stranaca, koji se, nakon osam godina provedenih u Legiji, vraća u svoj rodni grad (neimenovani gradić u Potisju) i susreće sa brojnim problemima svoje porodice. Tačnije, biva prinuđen da se, braneći čast porodice, suprotstavi jednoj razgranatoj mreži mafijaša. Hijerarhija tih mafijaša analogna je onoj iz narodne bajke *Aždaja i carev sin*, sa kojom pisac uspostavlja paralelu. Da bi se ubila aždaja (šef mafijaškog klana – Zmija), potrebno je ubiti niz drugih manjih i većih životinja (mafijaša). Uvučen u ovo vrzino kolo, Bane ne može i ne želi da izade iz njega. A kao i u svakoj bajci, tako i u ovom romanu, junak uspeva da prebrodi sve prepreke i da „aždaji“ dođe glave. Ali daleko od toga da je Stukić onakav heroj poput mladog kraljevića iz narodne bajke. On često ima više sreće nego pameti, a njegova nespretnost i nesmotrenost nikako ne idu uz nekoga ko je od svoje devetnaeste godine profesionalni vojnik. Možda je piščeva namera bila da se na neki način naruga takvoj vrsti znanja i veštine, pa zato Baneta možemo „videti“ kako se ne snalazi u verbalnoj komunikaciji sa mafijašima ili kako greškom upada u tuđe posede, misleći da atakuje na kuću glavnog narko-bosa. Da se roman kojim slučajem drugačije završio, pisac bi pokazao da biti profesionalni vojnik u „penziji“ u modernim vremenima ne znači apsolutno ništa, što ne bi bilo daleko od istine. Ovako, roman se ipak više približio bajci. Naravno, Banetov put do „aždaje“ ne prolazi i bez susreta sa lepom i ambicioznom devojkom čiju naklonost on na kraju prihvata. Ovde se Bane razlikuje od Harmonike, jer potonji odbija ljubav lepe i mlade žene i na taj način sprečava da se film *Bilo jednom na Zapadu* završi kao bajka. Zbog toga je ovo više nego dobar film. Naravno, ovim nisam imao nameru da umanjim vrednost knjige, jer je Bjelogrlić pre svega uspeo da ostane

dosledan svojoj nameri da paralelu sa našom narodnom bajkom izvede do kraja. Zato se i *Brazilski akvarel* na neki način završava kao bajka. Svi negativci bivaju kažnjeni, a glavni junak, pored odgovora na sva pitanja, dobija i najlepšu devojku.

Pored glavnog junaka, izuzetno bitan lik u ovom romanu jeste Banetov rođeni brat Zlatko. Ovaj mladić je psihički nestabilna ličnost koja se već neko vreme leči na odeljenju neurologije. On, poput dvorskih luda na dvorovima srednjovekovnih kraljeva, priča na izgled besmislene i nepovezane priče, koje pre svega zabavljaju onoga ko ih sluša. Međutim, Bane u više navrata zaključuje da „u Zlatkovom ludilu ima sistema“. Zlatko je lik koji čitaoca upoznaje sa književnim paralelama koje pisac želi da ostvari, pa tako on na neka Banetova pitanja daje intertekstualne odgovore. Njegovim sms porukama na početku romana, Bane na simboličan način biva uvučen u priču. Evo šta mu piše Zlatko: „Daleko je beštija“, „U aždaji je vepar, u vepru je zec, u zecu je golub, u golubu vrabac. U tom vrapcu je moja snaga“, „Ako središ troglavu beštiju, osvetićeš braću iz podruma“. Premda s početka ne shvata o čemu je reč, Bane vremenom uviđa izvesni smisao u Zlatkovim rečima i dolazi do zaključka da je on taj koji mora da se obračuna sa svim „beštijama“ kako bi osvetio i zaštitio svoju braću (Dragana i Zlatka). Krajnji obračun donosi i neka nova otkrića, pa tako junak saznaće da mu je najstariji brat Dragan, za koga su svi verovali da je poginuo na radnom mestu u Rusiji, a koji je takođe bio u „mutnim vodama“, u stvari živ i zdrav i da je tamo, uz nekoliko plastičnih operacija, započeo novi život. Osim što „poznaje“ narodnu književnost, Zlatko čita i Frejzerovu *Zlatnu granu* i na taj način upoznaje Baneta i sa narodnim verovanjem o putevima ljudske duše. Naime, nekoliko pasusa koje je bivši legionar uspeo da pročita iz ove knjige pratiće ga kroz ceo roman. Ideja da je moguće dušu odvojiti od tela i sačuvati je na nekom sigurnom mestu izuzetno se dopala Stukiću. Međutim, njemu nije pošlo za rukom da u bukvalnom smislu te reči svoju dušu odvoji od tela i skloni je na kakvo lepše i sigurnije mesto. Jedino što je mogao jeste da uz zvuke setne melodije „Brazilskog akvarela“, koju je, uzgred budi rečeno, čuo u izvođenju Tutsa Tilemansa na džuboksu jedne krčme u Kajenu, prizove neke daleke predele u kojima mu je nesumnjivo bilo lepše i bolje („Život je mogao biti karneval, šara na zeleno-žutom brazilskom akvarelu, uzdah na peščanim sprudovima Mikronezije. Ali nevidljivi bastardi iz donjeg sveta, lutanjuće senke reptila prošlosti, okružili su ljudsko lice i morija je nemilice uzimala danak“). Pored *Zlatne grane* i narodne bajke, pisac uspostavlja vezu i sa predanjem o svetom Đorđu. Ikonu ovog sveca Bane je zatekao u napuštenoj kući Stukićevih po povratku iz Legije. Poznato je da na toj ikoni sveti Đorđe ubija aždaju, pa je u simboličnom smislu ovaj podatak veoma bitan, jer na neki način obavezuje Baneta da i on uradi isto. Zlatko, koji je takođe od Stukićevih, voleo je da igra igricu „Zmajevi i lagumi“, u kojoj je trebalo ubiti što više zmajeva. A kada se Zlatku izgubi svaki trag i kada postoje sve indicije da je odveden i ubijen, Bane doživljava epifaniju ugledavši svetleći amblem sveca koji ubija zmiju. U tom trenutku shvata da mu je brat živ. Možda je pisac u pojedinim segmentima knjige mogao da razradi ove intertekstualne motive. Tako bi knjigu učinio intrigantnijom i podložnijom hermeneutičkom tumačenju.

Ovaj roman tematizuje dešavanja koja su prepoznatljiva u vremenu i prostoru u kojem živimo. Najrazličitije spletke, intrige, policijsko-kriminalne sprege, uterivanje dugova, spravljanje i dostavljanje opijata, putevi kriminala mogu se pronaći među koricama ove knjige.

Epizodni likovi su ili kriminalci i marginalci (Rale, Dada, Jandra, Lora...) ili ljudi koji su od svog života napravili kompromis (Blažegić, Dragan). Protagonistu put vodi od naizgled mirnog gradića pored Tise do velike i neugodne Moskve. Kao što je već bilo reči, taj put je trnovit, ali ga glavni junak, uz određeni broj pomoćnika (kao i u bajci), uspešno prelazi. Kako će kasnije isplanirati svoj život, čitaocima ostaje samo da naslute.

U vremenu postmoderne, ako ništa drugo, žanrovskoj književnosti bi se uvek moglo prigovoriti to što je žanrovska. Ako ne donosi novine na planu forme, stila ili ako na neki način ne ruši okvire žanra, knjizi preti opasnost da se utopi u moru sličnih ili istih knjiga. Zato pisac mora da zauzme stav koji će pokazati njegovu autopoetičku svest i koji će ga naterati da pronađe neke alternativnije načine putem kojih će ispričati neku priču, a koja će biti izvan čitalačkog horizonta očekivanja. Za Bjelogrlića bi se moglo reći da teži tome. Intertekstualnost unutar žanra može se doživeti kao osveženje na tom polju. Zauzimanje parodijskog stava, čini mi se, bilo bi još bolje rešenje. Na taj način, pisac bi prvenstveno pokazao da poznaje žanrovsку književnost koju parodira, ali bi čitaocima nedvosmisleno stavio do znanja da takvoj književnosti nema mesta među velikim delima svetske i domaće književnosti. Zato bih iskoristio priliku da citiram Huntera, lika iz Sabatovog romana *Tunel*, koji je dao sjajnu teoriju o žanrovskoj književnosti, tačnije, o detektivskom romanu: „Moja teorija je sledeća: policijski roman u dvadesetom veku predstavlja ono što je roman o viteštvu predstavlja u vreme Servantesa. Štaviše, verujem da bi se moglo napraviti nešto što bi odgovaralo *Don Kihotu*: satira na policijski roman. (...) Verujem da bi se od toga moglo napraviti nešto smešno, tragično, simbolično, satirično i divno.“ Međutim, biti na ivici žanra nije nimalo lak i jednostavan zadatak. Borislav Pekić ga je uporedio sa hodanjem po tankoj žici: „Put liči hodanju po žici i ni najmanje nije jednostavan. Svaki se pogrešan korak plača. Ako vas omame dubine (sadržaja) i mogućnost pokreta (forme), paštete u ambis književnog ekskluziviteta, pa i nerazumlivi postati; a ako se, pak, po razapetoj žici (priče) isuviše spretno, vešto, lako krećete, upaštete u klišetirane, stereotipne pokrete imitatora, čija je akrobatika uspela samo zato što je na isti način već bezbroj puta oprobana.“ Zato, treba biti pažljiv i oprezan u ovakvim „akrobacijama“, jer one pre svega zahtevaju mnogo znanja, veštine i spretnosti, čiji spoj može (a i ne mora) da iznedri sjajno delo.

Brazilski akvarel je zanimljiv i uzbudljiv roman, koji drži pažnju i ruši onu uvreženu sliku o „penzionisanim“ pripadnicima Legije stranaca, „čije smo biografije bili prinuđeni da naučimo tokom operacije Sablja“ (V. Arsenić). Aleksandar Bjelogrlić je pisac kome pored priovedačkog, kritičkog, esejičkog i prevodilačkog rada, ovaj roman prvenac može biti samo dobar vetar u leđa za neka buduća romaneskna ostvarenja.